ქეთევან ხუციშვილი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი
ketevan.khutsishvili@tsu.ge

საკვანძო სიტყვები: ანთროპოლოგია, ეთნოსი, ეთნიკური ჯგუფი, ეთნოგრაფიული ჯგუფი.

ტერმინ *ეთნოგრაფიული ჯგუფის* გაგებისათვის

ეთნიკური ტერმინოლოგია დისკუსიის საგანი იყო და დღემდე რჩება არამხოლოდ ეთნოლოგია/ანთროპოლოგიის დისციპლინარულ ფარგლებში, არამედ სამეცნიერო, პოლიტიკურ თუ უფრო ფართო საზოგადოებრივ წრეებში. ასეთი ვითარება არ არის გასაკვირი, რადგან საკითხი მხოლოდ თეორიულ-მეთოდოლოგიური მიდგომების არჩევანს არ უკავშირდება, არამედ ეს ტერმინები გამოიყენება საზოგადოებრივი დისკურსებისას და პოლიტიკურ დატვირთვას იძენს.

ნებისმიერი სამეცნიერო დისციპლინის ეტაპობრივი განვითარება შესაბამისი ტერმინოლოგიური აპარატის შემუშავებას გულისხმობს. რაც, თავის მხრივ, თეორიული მიდგომების და სამეცნიერო აზრის განვითარების შესაბამისად იცვლება. ეს დებულება ვრცელდება ეთნოლოგია/ანთროპოლოგიაზეც.

ეთნოლოგიის კვლევის ობიექტს ადამიანთა ჯგუფები, სოციუმები, მათ შორის, ეთნიკური ერთობები წარმოადგენს, საგანს კი – მათი ყოფა და კულტურა. ეთნოგრაფიული კვლევების ადრეული ეტაპიდანვე დაიწყო ეთნოკულტურული ერთობების ტერმინოლოგიური სისტემატიცაზია, მათი მახასიათებლების შესაბამისად. თავად ტერმინი *ეთნოსიც,* რომელიც ბერძნულიდანაა ნასესხები და ახალი მნიშვნელობით აღნიშნავს საერთო წარმომავლობისა და კულტურის მქონე ადამიანთა ჯგუფს, დღემდე დისკუსიის საგანია. ტერმინთა განვითარების პროცესში ბუნებრივად გამახვილდა ყურადღება ეთნიკურ ერთობათა წარმოშობის საკითხზე. ამ მიმართულებით კვლევების შედეგად ჩამოყალიბდა რამდენიმე თეორიული მიდგომა, კეროდ, *პრიმორდიალისტური, კონსტრუქტივისტული* და *ინსტრუმენტალური* მიდგომები.

კონსტრუქტივისტული და *ინსტრუმენტალური* მიდგომები ეთნიკურობას ინდივიდისა და ჯგუფის მიერ იდენტობის გარკვევის

პროცესში ჩამოყალიბებულ თანამედროვე ფენომენად განიხილავენ (იხ. Jenkins 1997). *პრიმორდიალისტური* მიდგომის მიხედვით კი ეთნიკურობა განიხილება ობიექტურ მოცემულობად, კაცობრიობის პრიმორდიალურ მახასიათებლად, რომელიც განპირობებულია ტერიტორიით, ენით, საერთო მენტალობით (იხ. Geertz 1963; Barth (ed.) 1969). ამ მიდგომების ფარგლებში სხვადასხვანაირად იქნა განხილული ეთნიკურ ერთობათა სტრუქტურა თუ იერარქია.

საქართველოში ეთნოლოგიური კვლევის დაწყება თერგდალეულთა მიერ ერის კონსოლიდაციისკენ მიმართულ ძალისხმევას უკავშირდება. ერთიანი ეთნკულტურული იდენტობის განსამტკიცებლად სიძველეების, ფოლკლორის, ხელოვნების, ისტორიული წყაროებისა და ეთნოგრაფიული ყოფის აღწერა, შესწავლა და პოპულარიზება იყო საჭირო. ამ საქმეს დიდი ამაგი დასდეს ისეთმა მოღვაწეებმა, როგორებიც იყვნენ: ბესარიონ ნიჟარაძე, რაფიელ ერისთავი, იაკობ გოგებაშვილი, ალექსანდრე ყაზბეგი, ვაჟა-ფშაველა, იოანე მარგიანი, ეგნატე გაბლიანი, ნიკო ხიზანაშვილი და სხვანი. მოგვიანებით კავკასიის მუზეუმი გახდა ეთნოგრაფიული მასალის დაგროვებისა და ეთნოგრაფიული ხასიათის წერილების გამოქვეყნების კერა. ეთნოლოგიის განვითარების მნიშვნელოვანი ეტაპი 1907 წელს ექვთიმე თაყაიშვილის ინიციატივით, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების დაარსებით დაიწყო. თუმცა, ქართული ეთნოლოგიური სკოლის დაფუძნება გიორგი ჩიტაიას (1890-1986) სახელს უკავშირდება. მისი მოღვაწეობის უდიდესი ნაწილი და ეთნოლოგიის დისციპლინარული განვითარება უკვე საბჭოთა პერიოდს დაემთხვა. საბჭოთა კავშირში ეთნოლოგიური მეცნიერების ჩამოყალიბება იდეოლოგიური წნეხის ქვეშ მიმდინარეობდა. 1926 წელს დაბეჭდილ გ. ჩიტაიას საპროგრამო სტატიაში აღწერილია ეთნოლოგიის ამოცანები და მეთოდოლოგია (ჩიტაია 1997:527-534). გ. ჩიტაიას მიერ შემუშავებული მიდგომები ეფუძნებოდა მის პრაქტიკულ საქმიანობას და შესაბამისად, დარგის ბუნებრივ განვითარებას პასუხობდა. ამასთან, საერთო იდეოლოგიური პარადიგმისა და ტერმინოლოგიური აპარატის გავლენით, ქართული ეთნოგრაფიული ტერმინოლოგია საბჭოთა მიდგომების საფუძველზე განვითარდა. შედეგად, დღემდე გაუგებრობების მიზეზი ხდება მთელი რიგი ტერმინები, განსაკუთრებით კი ეთნიკურ ერთობათა სახელწოდებები. მათი წარმომავლობის გასაანალიზებლად საჭიროა განვიხილოთ საბჭოთა (რუსულ) ეთნოგრაფიაში განვითარებული ტერმინოლოგიური აპარტი, რომელიც ფორმაციულ-ევოლუციონის-

ტური პარადიგმის ფარგლებში განვითარებულ პრიმორდიალისტურ თეორიებს ეფუძნებოდა.

საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში *ეთნოსის* (გვაროვნული კავშირის აღმნიშვნელი ეთნიკური ერთობა) გარდა სხვადასხვა ისტორიული ფორმაციის შესატყვისად განიხილებოდა და გამოიყენებოდა ტერმინები *ხალხი* (მონათმფლობელური საზოგადოებებისთვის), *ტომი* (პირველყოფილი საზოგადოებისათვის) და *ნაცია* (კაპიტალისტური და საოციალისტური საზოგადოებებისთვის), ს. ტოკარევმა სცადა დაემკვიდრებინა ტერმინი *დემოსი*, ი. ბრომლეიმ *პალეოსი*, *მეზოსი* და *ეთნიკოსი* (ეთნოსის ვიწრო მნიშვნელობით) (Бромлей 1983).

ეთნიკური ტერმინოლოგია ფორმაციულ პერიოდიზაციაზე დაფუძნებული მარქსისტული მეთოდოლოგიური მიდგომის ჩარჩოში, ეთნოსის თეორიის ფარგლებში ჩამოყალიბდა და ვითარდებოდა. თუმცა, ერთიანი შეხედულება ამ მიმართულებით მაინც ვერ ჩამოყალიბდა. ი. ბრომლეის ეთნოსის დუალისტური თეორიის გარდა ეთნიკურ ერთობათა რაობისა და სტრუქტურის შესახებ შეიქმნა ლ. გუმილოვის (ბიოლოგიური თეორია) (იხ. Гумилёв 1993), ნ. ჩებოქსაროვის და ს. არუთიუნოვის (ინფორმაციული კონცეფცია) (იხ. Чебоксаров 1985, Арутюнов 1988) და ვ. პიმენოვისა და ნ. მარკოვის (კომპონენტური თეორია) (იხ. Пименов 1977, Марков 1994) თეორიები.

მათგან წამყვანი პოზიცია იულიან ბრომლეის (სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის დირექტორის) თეორიამ დაიკავა, რომლის არსი მდგომარეობდა იმის აღიარებაში, რომ ეთნოსს ახასიათებს უცვლელი ბირთვი და, ამავე დროს, მისი ზოგადი მახასიათებელია ცვლილების უნარი, რაც სხვადსხვა სფეროში გამოიხატება. ი. ბრომლეის მიაჩნდა, რომ კაცობრიობა მისი ბიოლოგიური ერთიანობის მიუხედავად, მაინც განსხვავდება სოციალური კანონების მიხედვით და იყოფა დიდი რაოდენობით, ისტორიულად ჩამოყალიბებულ ერთობებად, რომელთა შორის განსაკუთრებული ადგილი უკავია ეთნოსს, როგორც ადამიანთა ინტეგრაციის განსაკუთრებულ ფორმას. მისი განმასხვავებელი მახასიათებელია სხვა ერთობებთან შედარებით მყარი კავშირები და ურთიერთობები, რომლებიც შენარჩუნებულია საზოგადოებრივი ორგანიზაციის განსხვავებულ ფორმებში (Бромлей 1983). ი. ბრომლეიმ ეთნიკურ ერთობათა გარკვეული იერარქიული კლასიფიკაციაც წამოადგინა, რომლის მიხედვით ძირითადი ეთნიკური ერთობები არის ეთნოსები (ფართო და ვიწრო მნიშვნელობით); ეთნოსის შემადგენელი ნაწილებია ე.წ. ელემენტარული ერ-

თობები ანუ მიკროეთნიკური ერთეულები; მაკროეთნიკური ერთეულები რამდენიმე ეთნიკური ერთეულის მომცველი დიდი გაერთიანებებია (Бромлей 1983: 81-83). იგი გამოყოფს *სუბეთნოსებსაც*, რომლებიც ეთნოგრაფიულ ჯგუფთან ერთად ეთნოსის შიდა ნაწილებად მიაჩნდა (Бромлей 1973).

ამჯერად, ჩვენი ინტერესის სფეროშია ზემოთ ნახსენებ პარადიგმაში განვითარებული ტერმინი *ეთნოგრაფიული ჯგუფი*. ეს კონცეპტი არ გვხვდება დასავლურ სამეცნიერო ლიტერატურაში და დამკვიდრებული იყო მხოლოდ სსრკ-ის და აღმოსავლეთ ბლოკის ქვეყნებში.

ეთნოგრაფიული ჯგუფი განიხილებოდა, როგორც ხალხის, ერის/ნაციის სპეციფიკური ნაწილი, რომლის კულტურასა და ყოფას ახასიათებს ზოგიერთი თავისებურება (დიალექტი, მეტყველება, სპეციფიკური მატერიალური და სულიერი კულტურა, რელიგიური თავისებურებები და სხვ.). მიიჩნეოდა, რომ იგი ჩვეულებრივ წარმოიშობა ხალხების/ეროვნებების ასიმილაციის ან ნაციაში უცხო ნაციონალური ჯგუფების ან ტომების ეროვნებად ჩამოყალიბების პროცესში, როდესაც ტომები და ჯგუფები ინარჩუნებენ ზოგიერთ მახასიათებელს (Бромлей 1983:81). ს. ბრუკის მიხედვით, ეთნოგრფიული ჯგუფი შეიძლება გაჩენილიყო „ძირითადი ეთნიკური მასივიდან ხალხის გარკვეული ჯგუფის გამოყოფის შედეგად, მაგალითად, მიგრაციების, სახელმწიფო საზღვრების ცვლილების დ სხვა მიზეზით“ (Брук 1986).

ეთნოგრაფიულ ტერმინთა კორპუსში, ი. ბრომლეის თეორიის შესაბამისად, ეთნოგრაფიული ჯგუფი სუბეთნოსებთან ერთად ეთნოსის შემადგენელ ერთეულადაა წარმოდგენილი (Свод 1988:49-50). ი. ბრომლეის მიხედვით, ეთნოგრაფიული და ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ერთობები ეთნიკური ერთობის სახეებია. მისი განმარტებით, „ეთნოგრაფიული ჯგუფი არის ეთნოსის – ხალხის ლოკალური (შიდა) ერთეული, რომელსაც გააჩნია კულტურის სპეციფიკური ელემენტები“ (Бромлей 1983). ტაქსონომიურ დონეებზე მსჯელობისას იგი აცხადებს, რომ „ეთნიკური და ეთნოგრაფიული ჯგუფების გასამიჯნად ტერიტორიული კი არა, არამედ თვისებრივი კრიტერიუმებია ასაღები“ (Бромлей 1983: 84).

ი. ბრომლეის განმარტებამდე ჯერ კიდევ 1920-იან წლებში ლ. შერსტოვა ახსენებს ეთნიკურ და ეთნოგრაფიულ ჯგუფებს ეთნოსის შემადგენელ ნაწილებად (იხ. Шерстова 1921). იგი შეეცადა ეთნოგრაფიული ჯგუფის განმარტება შემოეთავაზებინა. კერძოდ, ეთნოგრაფი-

ული ჯგუფი, ლ. შერსტოვას მიხედვით, არის უკვე ფორმირებული ეთნოსის (ხალხის, ნაციის) ახლად წარმოქმნილი, საკმაოდ ჰომოგენური ნაწილი, რომელსაც რიგი მიზეზების გამო – გეოგრაფიული, პოლიტიკური, რელიგიური და სხვ. – შემენილი აქვს სპეციფიკური კულტურული თავისებურებები (Шерстова 1921: 29-45).

ენციკლოპედიურ გამოცემაში „რუსეთის ხალხები“ (Народы России 1994) ეთნოგრფიული ჯგუფი განმარტებულია, როგორც ეთნოსის ლოკალური გაერთიანება, რომელიც მისგან განსხვავდება ენით (დიალექტით, კილოთი) და კულტურის ცალკეული კომპონენტებით, თუმცა მის წევრებს არ გააჩნიათ ეთნოსისგან განსხვავებული თვითშეგნება (იხ. Народы России 1994).

ლ. გუმილიოვი ტერმინ *ეთნოგრაფიულ ჯგუფს* ტერმინ *სუბეთნოსით* ანაცვლებს, რაც განმარტებული აქვს, როგორც ეთნოსის ნაწილი, რომელიც, ჩვეულებრივ, კონკრეტულ ტერიტორიასთანაა დაკავშირებული და საერთო ყოფა აქვს (Гумилёв 1993).

პოსტსაბჭოთა რუსულ სამეცნიერო ლიტერტურაში ისევ გვხვდება ტერმინი *ეთნოგრაფიული ჯგუფი,* რომელიც ასევე განმარტებულია, როგორც სუბეთნიკური ჯგუფი – განსაკუთრებული ნაწილი ეროვნებისა ან ერისა, რომელსაც შენრჩუნებული აქვს ენის, კულტურისა და ყოფის ზოგიერთი მახასიათებელი (Большой Энциклопедический словарь 2000). ენათმეცნიერთა წრეში, *ეთნოგრაფიულ ჯგუფებად* მოიხსენიებიან ისეთი ჯგუფები, რომლებიც „კონკრეტულ ტერიტორიაზე ცხოვრობენ და სხვებისგან განსხვავდებიან ეთნოგრაფიული (კულტურულ-ყოფითი) და ენობრივი მახასიათებლებით. ენობრივი სპეციფიკა კი მათ საცხოვრებელ პირობებთან დაკავშირებული დიალექტიზმებისა და ეთნოგრაფიზმების არსებობაში გამოიხატება“ (Михальченко (ред.) 2006).

მოგვიანებით, 2011 წელს გამოცემულ მონოგრაფიაში ვ. ტიშკოვი და ი. შაბაევი საერთოდ აღარ ახსენებენ სიტყვა *ეთნოგრაფიულ ჯგუფს* და *ეთნიკურობასა* და მის მახასიათებლებზე მსჯელობენ (იხ. Тишков, Шабаев 2011).

ამ პერიოდის სტატიაში დ. ტრეგუბოვა წერს, რომ ეთნოსის სტრუქტურის შესახებ მსჯელობა არ არის დასრულებული და არ არსებობს გაზიარებული კონცეფცია (Трегубова 2011: 232). მართლაც, თვალსაჩინოა საბჭოთა პერიოდის შემდგომ რუსულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ტერმინოლოგიური განსხვავებები, აღსანიშნავია, რომ ტერმინ *ეთნოგრაფიული ჯგუფის* ნაცვლად ბოლო პერიოდის რუ-

სულ სამეცნიერო ლიტერატურაში უფრო ხშირად გვხვდება ტერმინი *ეთნოლოკალური ჯგუფი.*

ქართულ ეთნოგრაფიულ ლიტერატურაში ეთნიკური ტერმინოლოგის საკითხები სპეციალურად აქვს განხილული მ. გეგეშიძეს ნაშრომში „ეთნიკური კულტურა და ტრადიციები“ (1978). მ. გეგეშიძე განიხილავს ეთნიკურ ტერმინთა სახეებს და აცხადებს, რომ „ქართულში დღეს დასაზუსტებელია შესატყვისი ნომენკლატურა“, „გაურკვეველია *ეთნიკური ჯგუფის, ეთნოგრაფიული ჯგუფის* ცნებები და მათი ეთნოსთან მიმართება და სხვ.“ (გეგეშიძე 1978: 20, 40). იგი კრიტიკულად ეხმიანება ლ. გუმილიოვის, ი. ბრომლეისა და სხვათა მოსაზრებებს. ქართული ეთნოსოციალური ერთობის მაგალითზე ასაბუთებს ზოგიერთი ტერმინის მცდარობას. იგი მიმოიხილავს ეთნიკურ ტერმინებთან დაკავშირებულ ვითარებას და აღნიშნავს, რომ ქართულ ისტორიოგრაფიაში გვხვდება ტერმინები: *ძირი, გვარი, ტომი, თემი, ისტორიულ-ტერიტორიული ჯგუფი* და *ისტორიულ-ტერიტორიული კუთხე* (გეგეშიძე 1978: 111-112). მეცნიერი განიხილავს ქართველ ისტორიკოსთა დამოკიდებულებას (ივ. ჯავახიშვილი, ს. ჯანაშია, ნ. ბერძენიშვილი), რომლებიც ლოკალური თავისებურებების მქონე ჯგუფებს თემებს უწოდებენ (ბერძენიშვილი და სხვ. 1946: 9-10). მ. გეგეშიძესთან ვკითხულობთ: „ყურადღებას იქცევს ის გარემობა, რომ ქართველი წამყვანი ისტორიკოსები ქართველთა კუთხობრივ ტერიტორიული ერთეულების მცოვრებთ არსად *ეთნოგრაფიულ ჯგუფებს* არ უწოდებენ. ამ მხრივ ერთადერთ შემთხვევად გვევლინება გ. მელიქიშვილის მიერ აღნიშნული განსაზღვრების („ეთნოგრაფიული ჯგუფის“) ხმარება, მაგრამ კონტექსტის მიხედვით ადვილი გამოსაცნობია, რომ ეს განსაზღვრება ნახმარია მკვლევრის მიერ არა ეთნიკური შინაარსით და მნიშვნელობით, არამედ უბრალო ტექნიკური აზრით, რომ გახაზოს დროთა ვითარებაში გამოკვეთილი ტერიტორიულ-კუთხობრივი კულტურულ-ყოფითი თავისებურებები“ (გეგეშიძე 1987: 115). თავად მ. გეგეშიძე იყენებს ტერმინს *ლოკალურ-ტერიტორიული ჯგუფები* (გეგეშიძე 1978: 112), რომელთა გაჩენაც ეთნოსის ტერიტორიული განფენის შემდგომ მისი შინაგანი ინვარიაციული ცვლილებების შედეგი უნდა ყოფილიყო (გეგეშიძე 1978: 39)

მ. გეგეშიძე აკრიტიკებს ტერმინ *ეთნოგრაფიული ჯგუფის* გამოყენებას, რაც, მისი აზრით, „ლაპარაკობს პირველყოფილობის გადმონაშთების სიძლიერისა და საქართველოს მთისა და ბარის ისტორიული გათიშულობის იდეის სასარგებლოდ“ (გეგეშიძე 1978: 110). შესაბა-

მისად „შეუფერებელია ტერმინ *ეთნოგრაფიული ჯგუფის* გამოყენება ქართველთა, ქართულ ენაზე მოლაპარაკე „ნათესავით ქართული“ მთლიანობის შიგნით“, - ასკვნის იგი (გეგეშიძე 1978: 115). „საქმე ის არის, რომ ეს სახელწოდებები (ეთნოგრაფიული ჯგუფი, ეთნიკური ჯგუფი ქ. ხ.) ერთმანეთის არც პირდაპირი შესატყვისნი და არც ურთიერთშემცვლელნი არიან, თითოულ მათგანში დამოუკიდებელი შინაარსი დევს და მათი გამოყენება აღნიშნული ერთეულების სახელწოდებად ამ უკანასკნელთ შესაბამის იერს ანიჭებს, ყოველივე ეს კი უზუსტობის გარდა გაუგებრობის წყაროც არის, რაზედაც შეცდომები აღმოცენდება“ (გეგეშიძე 1978: 112). მ. გეგეშიძის ეს მოსაზრება დღესაც აქტუალურია. ერთი მხრივ, იმიტომ, რომ მცდარი დეფინიციები არასწორი დასკვნების საფუძველი ხდება და მეორე მხრივ, იმის გამო, რომ საბჭოთა პერიოდიდან მომდინარე ტერმინთა ნაწილი საერთოდ უცხოა დასავლური სამეცნიერო სივრცისთვის[1] და მათი პირდაპირი, სიტყვასიტყვითი თარგმანი არამხოლოდ სამეცნიერო, არამედ პოლიტიკური გაუგებრობების საფუძველი შეიძლება გახდეს.

ტერმინი *ეთნოგრაფიული ჯგუფი* მხოლოდ საბჭოთა ეთნოგრაფიული სკოლისთვისაა დამახასიათებელი. მეტიც, საბჭოთა სივრცეშიც იგი არაერთგვაროვნად იყო აღქმული და გაგებული. რუსულ/საბჭოთა ლიტერატურაში *ეთნოგრაფიული ჯგუფი* განიხილებოდა, როგორც უფრო ფართო ეთნიკურ ჯგუფში შემავალი (მის მიერ ასიმილირებული) ერთეული, რომელსაც აქვს განმასხვავებელი კულტურული მახასიათებლები, როგორიცაა მეტყველება, რელიგია, მატერიალური კულტურა ან კულტურის სხვა ელემენტები. თუ რუსულ საბჭოთა ლიტერატურაში ტერმინ *ეთნოგრაფიულ ჯგუფს* უპირატესად „ეთნიკური პრინციპით და არა ყოფისა და კულტურის ან ენის დიალექტური ლოკალური მიკროთავისებურებების მიხედვით“ (გეგეშიძე 1978: 117) იყენებდნენ, ქართველი ეთნოგრაფებისთვის „*ეთნოგრაფიული ჯგუფები* ეწოდება ეთნოსთა ადგილობრივ მიკროეთნიკურ ერთეულებს, რომელებიც ამ ეთნოსის შემადგენლობაში შედიან და კონკრეტული არეალი აქვთ დაკავებული. როგორც წესი, ეთნოგრაფიული ჯგუფი - ეს არის ერთი ხალხის ან ერთი ერის ტერიტორიულად გამოყოფილი ნაწილი, რომელსაც შენარჩუნებული აქვს ზოგიერთი განმასხვავებელი ნიშანი. ეს ნიშნები გარკვეულწილად კულტურისა და ყო-

[1] იგი არ მოიხსენიება არც საცნობარო ლიტერატურაში, იხ. მაგ. The Routledge Encyclopedia.

ფის ცალკეული ელემენტების სპეციფიკურობის ფარგლებში თავსდება და შეიძლება წარმოდგენილი იყოს განსხვავებული კილოს თუ კილოკავის სახით, მატერიალური და სულიერი კულტურის თავისებური ელემენტებით და სხვ.“ (ჭანტურიშვილი 2005:23). *ეთნოგრაფიული ჯგუფი* ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ეთნოსის ორგანულ ნაწილად განიხილებოდა, რომელიც ეთნოსთან საერთო თვითშეგნებით, წარმომავლობით და გაზიარებული კულტურით იყო დაკავშირებული, თუმცა შენარჩუნებული ჰქონდა მატერიალური თუ სულიერი კულტურის ზოგიერთი თავისებური ელემენტი, დიალექტი ან ენა, ან სოციალური ურთიერთობების სპეციფიკური ფორმები (იხ. რობაქიძე 1980). რთულია ერთი და იმავე ტერმინის ამ განსხვავებული მნიშვნელობების ცხადყოფა ფართო საერთაშორისო სამეცნიერო წრეების წარმომადგენელთათვის, მითუმეტეს, თუ ამ ტერმინების გამოყენება სათნადო განმარტებების გარეშე ხდება. ჩვენდაუნებურად, მოძველებული ტერმინოლოგიური აპარატის გამოყენებით ჩვენვე ვუწყობთ ხელს მცდარი მოსაზრებების გავრცელებას ქართული ეთნოსოციალური სტრუქტურის შესახებ. ამ საკითხს ეხება თავის ნაშრომში ვახ. ითონიშვილი (ითონიშვილი 1990). იგი ჯერ კიდევ საბჭოთა მეცნიერების მიერ ტერმინოლოგიის მიზანმიმართულად არამართებულ გამოყენებაზე მიუთითებს და აკრიტიკებს ეთნოტერიტორიული ჯგუფების ხალხებად წარმოჩენის მცდელობებს (ითონიშვილი 1990:36, 51-52). საკითხის პოლიტიკურ ასპექტებზე მსჯელობს ტ. ფუტკარაძე თავის ნაშრომში „ევროპის საბჭოს ორი დოკუმენტის ეთნო-ლინგვისტური ცნებები და ქართველური სინამდვილე“ (ფუტკარაძე 2005).

მიუხედვად იმისა, რომ ეთნიკურ ტერმინთა მართებულობის შესახებ აქტიური მსჯელობა ქართულ ეთნოგრაფიაში 1970-იანი წლებიდან დაიწყო, პროცესი დასრულებული არ არის, ტერმინ *ეთნოგრაფიული ჯგუფის* ნაცვლად გამოყენებული იყო ტერმინები: *თემი* (ივ. ჯავახიშვილი), *ლოკალურ-ტერიტორიული ჯგუფი* (მ. გეგეშიძე) *ეთნოტერიტორიული ჯგუფი* (ვახ. ითონიშვილი). ქართველი ეთნოლოგების მიერ აღწერილ ტერმინს დასავლურ ლიტერატურაში *ეთნიკური ჯგუფის ლოკალურ-ტერიტორიული ერთობა* შეესატყვისება.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, დასავლური სამეცნიერო წრეებისათვის ხშირ შემთხვევაში გაუგებრობების სათავეა ამგვარი ტერმინების გამოყენება. ამასთან, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ უფრო და უფრო იზრდება ეთნიკურ ტერმინთა გამოყენების არეალი, რომე-

ლიც სცილდება დარგობრივ სივრცეს. ვინაიდან ეთნიკური ტერმინები დაკავშირებულია ადამიანის უფლებებთან, მათ იყენებენ საზოგადოებრივ დისკურსში, პოლიტიკური ინტერესების ფორმირებისას, იდენტობის საკითხების განხილვისას. ეს განსაკუთრებით პრობლემატურია საერთაშორისო ორგანიზაციებთან ურთიერთობისას, რამაც შეიძლება პოლიტიკური გაუგებრობებიც გამოიწვიოს. აღნიშნული გვავალდებულებს, ზედმიწევნით ყურადღებით მოვეპყრათ ეთნიკურ ტერმინოლოგიას, თავი ავარიდოთ იდეოლოგიზირებული ტერმინების გამოყენებას და ხელი შევუწყოთ დასავლურ სამეცნიერო წრეებთან დისკუსიის სათანადო ტერმინოლოგიური აპარატით წარმართვას.

ლიტერატურა

ბერძენიშვილი და სხვ. 1946 – ნიკო ბერძენიშვილი, ივანე ჯავახიშვილი, სიმონ ჯანაშია, საქართველოს ისტორია 1, თბილისი.

გეგეშიძე 1978 – მიხეილ გეგეშიძე, ეთნიკური კულტურა და ტრადიციები, თბილისი.

ითონიშვილი 1990 – ვახტანგ ითონიშვილი, ქართველი ხალხის ეთნოსტრუქტურა მრუდე სარკეში, „მეცნიერება“, თბილისი.

რობაქიძე 1980 – ალექსი რობაქიძე, ტერმინ „ეთნოგრაფიული ჯგუფის" მნიშვნელობისათვის, «მაცნე». ისტ. არქეოლ., ეთნოგრ. და ხელოვნ. ისტორიის სერია, 4, თბილისი.

ფუტკარაძე 2005 –ტარიელ ფუტკარაძე, ევროპის საბჭოს ორი დოკუმენტის ეთნო-ლინგვისტური ცნებები და ქართველური სინამდვილე, ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი: http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/11885

ჩიტაია 1997– გიორგი ჩიტაია, ქართული ეთნოლოგია (1917-1926), ეთნოლოგიის ქრესტომთია, შემდ. სიმონ (სოსო) ჭანტურიშვილი, თსუ გამომცემლობა, თბილისი.

ჭანტურიშვილი 2005 – სიმონ (სოსო) ჭანტურიშვილი, ეთნოლოგიის საფუძვლები, თბილისი.

Barth (ed.) 1969 – Fredrik Barth, Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference, George Allen & Unwin, London.

Encyclopedia 2010 – The Routledge Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology, Barnard A., Spencer J. (eds.).

Geertz 1963 – Clifford James Geertz, Old Societies and New States: The Quest for Modernity in Asia and Africa. Glencoe, Ill.: Free Press.

Jenkins 1997 – R. Jenkins, Rethinking Ethnicity, Sage, London.

Encyclopedia 2010 - The Routledge Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology, Barnard A., Spencer J. (eds.).

Арутюнов 1989 – Сергей Александрович Арутюнов Народы и культуры: развитие и взаимодействие, Москва.

Бромлей.1973 - Юлиан Владимирович Бромлей, Этнос и этнография, Наука, Москва.

Бромлей 1983 – Юлиан Владимирович Бромлей, Очерки теории этноса, Наука, Москва.

Брук 1986 – Соломон Ильич Брук, Население мира. Этнодемографический справочник, Москва.

Гумилёв 1993 - Лев Николаевич Гумилёв, Этносфера: история людей и история природы, Москва.

Марков, Пименов (Ред.) 1994 - Геннадий Евгеньевич Марков, Этнология, Наука, Москва.

Михальченко (ред.) 2006 - Вида Юозовна Михальченко, Словарь социолингвистических терминов, Москва.

Народы России 1994 - Народы России: энциклопедия, Москва.

Пименов 1977 - Василий Васильевич Пименов, Удмурты. Опыт компонентного анализа этноса, Ленинградское отделение, Москва.

Свод *1988* – Свод этнографических понятий и терминов, под ред. Ю.В. Бромлея и Г. Штробаха, Наука, Москва.

Словарь 2000 – *Большой Энциклопедический словарь*.

Тишков, Шабаев 2011 - Валерий Александрович Тишков, Юрий Петрович Шабаев, Этнополитология: политические функции этничности: Учебник для вузов, Издательство Московского университета, Москва.

Трегубова 2011 – Да́рья И́горевна Трегу́бова, Субэтнос в литературе, Вестник Бурятско го госуниверситета, N 8.

Чебоксаров 1985 – Никола́й Никола́евич Чебокса́ров, Чебоксарова И. Народы, расы, культуры, Москва.

Шерстова 1921 – Людмила Ивановна Шерстова, Этноконфессиональная общность: к проблеме эволюции субэтносов//Расы и надоды. Вып. 21, Москва.

Ketevan Khutsishvili
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia
ketevan.khutsishvili@tsu.ge

Keyword: Ethnology, Ethnological terminology, Ethnographic Group, Ethnic group.

On Consideration of the Term *Ethnographic Group*

Summary

The institutional development (establishment of the Museum of the Caucasus, University, later on the Institute of language, History and Material Culture etc.) of ethnology in Georgia put into the agenda the creation of the appropriate terminological system. The founder of the Georgian ethnological school Giorgi Chitaia was educated in Europe and was well acquainted with the contemporary for that time trends and terminology in the field. In 1926 he wrote the program article, explaining the term ethnology and the aims of the discipline. He together with his pupils has elaborated relevant Georgian ethnological terminology. The natural development was interrupted after the Sovetization of the country. This fact together with the ideological pressure caused the specific way of standardization of the terminology.

In the paper I'll discuss some issues regarding the usage of ethnic concepts in the Soviet and contemporary Georgian academis space. As the Georgian terminology was elaborated in the beginning of the XX c. within the Soviet space, some terms turned not to be relevant for the research and teaching nowadays. There has been created the generational gap between the national and international scholarly spaces. The concept discussed in the article is "ethnographic group", which was used by the Soviet ethnographers with the slightly different meannings. Despite the fact that active discussion of the validity of ethnic terms in Georgian ethnography began in the 1970s, the process is not finished yet. The term ethnographic group described by Georgian ethnologists in Western literature corresponds to the local-territorial unity of the ethnic group. This differnces in use of ethnic terms is often the reason of

misunderstandings for Western scientific circles. At the same time, it should be noted that the area of use of ethnic terms is extended beyond the academic space. The ethnic terms are used in public discourse, in the formation of political interests, in the discussion on identity issues. Ethnic terms are related to human rights. These issues are especially problematic in dealing with the international organizations as can lead to political misunderstandings.